

Dr. Varga Norbert - Dr. Pétervári Máté

A magyar igazságszolgáltatás története

A fejlesztés az Igazságügyi Minisztérium a jogászképzés
színvonalának emelését célzó szakmai programja keretében
biztosított támogatással valósult meg (2022)

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege	kollokviummal záródó előadás
Tárgyfelelős tanszék	SZTE Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Jogtörténeti Tanszék
Oktatók	Dr. Varga Norbert egyetemi docens Dr. Pétervári Máté adjunktus
Elérhetőség	6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 43. és 66. szoba Tel/Fax: (62) 544-409; (62) 544-385 E-mail: vargan@juris.u-szeged.hu E-mail: petervari.mate@juris.u-szeged.hu
Tantárgyi kreditpontok	4

A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
5. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
6. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Rendes bíróságok és az ügyvédi szervezet

Rendes bíróságok

I. Bevezetés

A dualizmus korának bírósági szervezete kapcsán két típusú bíróságot különíthetünk el. Ennek megfelelően az erről szóló olvasóleckék külön tárgyalják a **rendes** és a **különös** bíróságokat. A rendes bíróságok azok, amelyek **minden olyan ügyben eljárnak, amelyet törvény külön nem rendel valamely bíróság hatáskörébe**, tehát ezek az ún. általános hatáskörű bíróságok.

A legfontosabb jogforrások a rendes bíróságok kapcsán a dualizmus korában:

1871:XXXI. tc. – az első folyamodású bíróságok rendezéséről

1871:XXXII. tc. - az első folyamodású kir. törvényszékek és járásbírók életbeléptetéséről

1881:LIX. tc. - a polgári törvénykezési rendtartásról szóló 1868:LIV. törvény cikk módosítása tárgyában

1890:XXV. tc. - a kir. ítélőtáblák és kir. főügyészségek szervezéséről

II. Előzmények

A kiegyezést követően az októberi diploma után helyreállított, rendi kiváltságokra épülő és nem egységes bírósági szervezet reformját kellett előkészítenie a magyar kormánynak, mivel a polgári korszak követelményeinek ezek a szervek nem feleltek meg. Ennek jegyében fogadta már el a magyar országgyűlés az 1869:IV. tc.-et, amelynek legfontosabb rendelkezése a rendes bíróságok szempontjából a közigazgatási és igazságszolgáltatási szervek elválasztása volt. Ennek okán elsősorban a vármegyék és a szabad királyi városok bíróságainak átalakítása elkerülhetlenné vált.

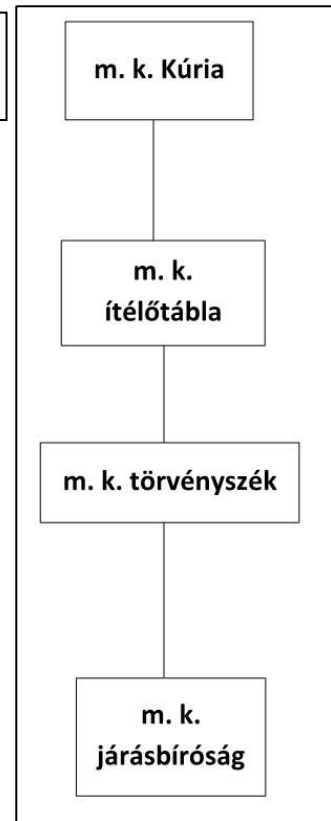
III. A rendes bírósági szervezet jellemzése

A dualizmus korában ennek megfelelően már **folyamatosan** működő, állandó bírósági szervezetet alakítottak ki. Az egyes bírói szervek **helyhez kötötté** váltak, megszűnt a korábbi bírósági szervezeten, főként a kisebb ügyekben, jellemző helyszíni bíráskodás. Ennek köszönhetően a dualizmus korszakát végigkísérte a kormányzat azon törekvése, hogy az egyes bíróságok számára megfelelő épületeket biztosítsanak, amelyek székhelyükül

szolgálhatnak. A rendes bíróságok **állami jelleggel** működtek, így a közigazgatási egységektől és a vármegyei, szabad királyi

A dualizmus korának rendes bírósági szervezete

városi önkormányzatoktól elszakadtak. A rendes bíróságoknak a neoabszolutizmus korszakához hasonló **hierarchikus** szervezetét alakították ki, amely **négyszintű** struktúrára épült. A 19. század végére már területileg is megfelelő beosztású törvénykezési berendezkedés alakult ki Magyarországon, amelynek köszönhetően már megfelelően érvényesülhetett a **decentralizáció** elve. Ennek jelentése, hogy a jogvitákat keletkezésükhöz minél közelebb kell elbírálni. A bírósági szerveket emellett a társasbíráskodás elvét követve szervezték meg a rendi hagyományok nyomán, így főszabály szerint egyesbírák nem járhattak el az egyes ügyekben.

IV. Magyar Királyi Kúria

A bírósági hierarchia csúcsán álló szerv, amely kizárólag fellebbezési fórumként működött. A m. k. ítélőtábláktól fellebbezettek ide a felek, így főszabály szerint harmadfokú bíróságként funkcionált. 1868-tól két osztályra bomlott, így semmítőszékből és legfőbb ítélőszékből állt, amelyeknek együttes elnevezése volt a m. k. Kúria. A **semmítőszék** a jogszabálysértések miatt emelt semmisségi panaszok elbírálását végezte. Ezekben az esetekben a bíróság feladata csupán a jogszabálysértés megállapítása volt, érdemben nem döntött az ügyben, ugyanis a jogszabálysértés fennállta esetén visszautalta az azt elkövető bírósághoz ismételt döntéshozatal céljából. A **legfőbb ítélőszék** volt az, amely a fellebbezett ügyek érdemi elbírálását végezhetette.

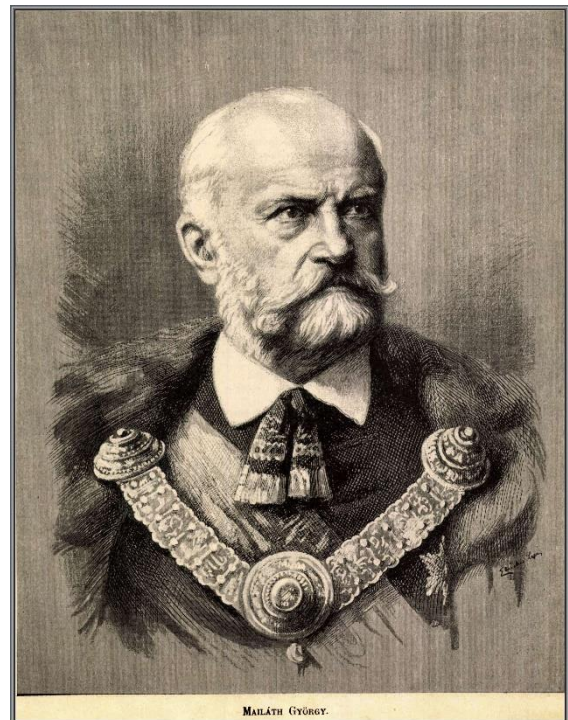
Ezt a fajta kettősséget az **1881:LIX. tc.** szüntette meg, miszerint a legfőbb bírói hatóságot a magyar

Az 1896-ban elkészült Igazságügyi Palota épülete, amely a m. k. Kúria épületeként funkcionált 1949-ig. (1898, Plohm József/Forstepan)

királyi Kúria gyakorolja. Emellett a törvény a Kúria székhelyét Budapesten rögzítette. A bíróság élén az elnök és a másodelnök állt. Kiemelt jelentőségüket jól jelképezi, hogy mintegy közjogi méltóságként a Főrendi Ház 1885. évi létrehozatalakor annak hivatalból tagjává vált mind az elnöke, mind a másodelnöke a Kúriának. 1937-ben pedig az Országtanácsban is szerepet kapott a Kúria elnöke. E bírói fórumban **tanácsokban** (társasbíráskodás) történt az ítélezés, így a hét tanácselnök emelkedett még ki a kúriai bírói karból, akiket a Kúria elnökének előterjesztésére az igazságügyminiszter nevezett ki. A Kúria 1881-től főszabály szerint öttagú tanácsokban bíráskodott, kivéve, ha öttagú tanács által hozott ítéletátlai határozat tárgyában kellett eljárni, mivel ezekben az esetekben héttagú tanács járhatott el.

A Kúria emellett fontos szerepet töltött be a **jogegység biztosításában** az országban. A jogegység azt jelenti, hogy az ország különböző részein lévő bíróságok ítélező tevékenységük során ugyanolyan módon, egységesen értelmezik az adott jogszabályokat. A bírósághoz forduló felek ezen jogos kívánalmát igyekezett elérni a Kúria az alsóbb fokú bíróságok számára nyújtott iránymutatásokkal. Ennek két fajtája volt ismert a korszakban a döntvény és az elvi határozat. A **döntvény** egy konkrét ügyben nyújtott iránymutatás volt, amely kötelezte az alsóbb fokú bíróságokat. A döntvények olyan ítéletek voltak, amelyek fontos elvi állásfoglalást tartalmaztak, így azt közzétették a nyilvánosság számára döntvénygyűjteményekben. Az **elvi határozat** szintén az alsóbb fokú bíróságok számára nyújtott iránymutatás volt, de absztrakt jogértelmezés keretében, tehát nem egy már felmerült konkrét ügyben hozott döntést tartalmazott, hanem még a konkrét ügyek felmerülése előtt nyújtott támpontokat a bíróságoknak.

Az utolsó országbíró és a m. k. Kúria első elnöke, Székhelyi (ifj.) Majláth György

V. Magyar királyi ítélőtáblák

A kiegészítést követően két ítélőtábla látta el a bírósági szervezet **harmadfokának** funkcióit, amelyek közül az egyik Pesten, majd Budapesten, míg a másik Marosvásárhelyen működött. Ennek oka az volt, hogy fenntartották a korábbi szervezeti struktúrát Magyarország Erdéllyel való újraegyesítését követően. Ezt a bírósági szintet érték el legkésőbb a reformok, ugyanis

csupán az 1890:XXV. tc. vállalkozott az újjászervezésükre. Ez a korábbi két ítélőtábla helyett **tizenegyet** szervezett, így ítélőtáblai székhelyé vált Budapest és Marosvásárhely mellett Debrecen, Győr, Kassa, Kolozsvár, Nagyvárad, Pécs, Pozsony, Szeged és Temesvár. Ez jelentős előrelépés volt a decentralizáció és így a fellebbezések elbírálásának gyorsasága terén, ugyanis az ország minden nagy tájegységébe jutott egy-egy ítélőtáblai fórum.

A m. k. ítélőtáblák **fellebbviteli bíróságként** funkcionáltak a magyar bírósági szervezetben, a fellebbviteli fórumuk pedig a m. k. Kúria volt. A m. k. törvényszéken elbírált ügyekben

A Marosvásárhelyi Kir. Itélőtábla épülete

másodfokon járhatott el az ítélőtábla, míg bizonyos m. k. járásbíróságoknál kezdődött ügyeket harmadfokon vizsgálhattak. Az ítélőtáblák látták el a **felügyeleti jogkört** az illetékességi területükön található m. k. törvényszékek és m. k. járásbíróságok tekintetében.

Az ítélőtábla élén az elnök állt. A bíraskodás bírói tanácsok keretében történt, így a tanácsvezető bírák emelkedhettek ki a hierarchiából az igazságügyminiszter kinevezése folytán. Az ügyek súlya szerint **három és ötagú bírói tanácsokban** ítélezhettek. A tanácsok polgári és büntető tanácsokra különültek el.

VI. Magyar királyi törvényszékek

A magyar királyi törvényszékek újjászervezése és a járásbíróságok megszerzése kulcsfontosságú volt a hatalmi ágak szétválasztása szempontjából. Ennek okán a kiegyezés után elsőként ezek megszerzésére kerülhetett sor az 1871:XXXI. tc.-ben és az 1871:XXXII. tc.-ben. Ezek a törvények hozták létre a **vármegyéktől független elsőfokú bírósági szervezetet**. A két újonnan létrehozott bírósági egység nem mutatott jogfolytonosságot a rendi kori sedriával vagy a szolgabírói székekkel, teljesen új alapokon hozták ezeket létre. A törvényszékek székhelyei is csupán részben igazodtak a vármegyei székhelyekhez, amelyet jól szemléltet, hogy 102 ilyen típusú bíróságot hoztak létre. Ezt később jelentősen csökkentették, így végül 64 törvényszék funkcionált a dualizmus korában.

A törvényszékek a törvénykezési szervezet kiemelt jelentőségű szintjét képezték, mivel ezek számítottak az **általános hatáskörű elsőfokú bíróságoknak**. Minden olyan ügy a

hatáskörükbe tartozott, amelyeket nem rendelt külön a járásbírókhoz a törvény. Emellett az eljárási szabályok kialakításánál is a törvényszékeken folyó perek szabályait tekintették főszabályoknak. Minden

olyan ügyet a törvényszékek hatáskörébe rendelt az 1871:XXXI. tc., amely korábban a társasbírókhoz, így a vármegyei törvényszékekhez, a városi törvényszékekhez, a kerületi, széki vagy vidéki bíróságokhoz tartozott. Ebből következően a nagyobb pertárgyértékű polgári perekben és a nagyobb jelentőségű büntetőügyekben járhattak

A szegedi Törvényszéki Palota 1894-ben (Fortepan / Kiss László)

el elsőfokon. A járásbíróktól fellebbezett polgári ügyekben szintén a törvényszékek jártak el másodfokon, míg a büntetőügyekben csak 1900 után töltötte be a másodfok szerepét a bírósági szint. A m. k. törvényszékek ennek értelmében első- és másodfokon is eljárhattak az ügyekben, így **vegyesfolyamodású bíróságként** nevezhetjük őket.

A törvényszék főszabály szerint **társasbíróként háromtagú tanácsban** járt el, amelyet az igazságügyminiszter által ezzel a joggal felruházott tanácselnök vezetett. A törvényszékek élén is elnök állt. A rendes bíróságok közül egyedül ezen a szinten funkcionált **ülőkrendszer a kereskedelmi és váltóügyekben**, ugyanis a háromtagú tanács két tagja ebben az esetben az ülnökök közül került ki. Az ülnökök olyan jogi végzettséggel nem rendelkező személyek voltak a bírói tanácsban, akiket ugyanolyan jogok illettek meg, mint a bírákat.

Hamza Géza

Ennek célja a jogi végzettségen kívül más típusú szakértelem beemelése az ügyek eldöntésébe. Ez abban is megmutatkozott, hogy a kereskedelmi ülnököket azokon a településeken, ahol fennállt ilyen, a helyi kereskedelmi és iparkamara választotta egyenlő

Hamza Géza előbb a Szegedi Törvényszék (1901-1910), majd a Szegedi Ítéltábla elnöke (1920-1931)

arányban a kereskedelmi és ipartestület tagjai közül. Ha ilyen nem volt, akkor a kereskedelmi testület választotta öntagjaiból. Ha pedig ilyen sem volt az adott településen, akkor a bejegyzett kereskedők közül a törvényszék választhatta őket. A kereskedelmi ügyek külön kezelését mutatja, hogy a korábbi olvasóleckében említett váltótörvényszékeket ugyan megszüntették ekkor, viszont a Buda-pesti Kir. Kereskedelmi és Váltótörvényszéket fenntartották. A telekkönyvek vezetése a kezdetekben a m. kir. törvényszékek hatáskörébe tartozott.

VII. Magyar Királyi Járásbíróságok

A bírósági szervezet legkisebb egységei a járásbíróságok voltak, amelyek a lakossághoz legközelebbi törvénykezési szintet alkották. Az 1871:XXXI. tc. és az 1871:XXXII. tc. hozta létre ezeket a bíróságokat is, amelyek a korábbi egyesbíróságok helyébe léptek, így a szolgabírák és a városi bírák által elbírált polgári peres és peren kívüli, valamint a büntetőügyeket vették át. Ebből következően a kisebb pertárgyértékű polgári perekben és a kisebb jelentőségű büntetőügyekben járhattak

A Szentesi Kir. Járásbíróság épülete, amelyben 1912-ben kezdhetette meg működését a bíróság

el **elsőfokon**. Emellett fokozatosan a járásbíróságok váltak a **telekkönyvi hatóságokká**, mivel átvették a törvényszékektől a telekkönyvek vezetését. A járásbíróságok számát 360-ban határozták meg, amelyet később némiképp bővítettek.

A járásbírák **egyesbírákként** jártak el az ügyekben. A polgári ügyekben hozott határozataikkal szemben a m. k. törvényszékekhez lehetett fellebbezni, míg a büntetőügyekben a m. k. ítélőtáblához lehetett fordulni 1900-ig, utána ezeknek is a fellebbezési fóruma a m. k. törvényszékek lettek. A járásbíróság szervezetének élén a járásbírák álltak, akik mellé aljárásbírákat oszthattak be.

A kis pertárgyértékű ügyekben a merev járásbírósági rendszer bevezetése a kezdetekben ellenállásba ütközött, mivel a felek hozzászórtak a helyszínen bíraskodó egyesbírákhoz. Emiatt már az 1871:XXXI. tc. tárgyalásakor felmerült a **békebírói rendszer** bevezetésének ötlete, akik a 30 Ft pertárgyérték alatti magánjogi perekben vagy a sommás birtokperekben járhattak volna el. A békebírói eljárás bevezetését ekkor még azonban elvetették. Az 1877:XXII. tc. viszont már meghonosította Magyarországon a békebírói rendszert, akik mellett a járásbírák és a szolgabírák is eljárhattak a kisebb polgári peres ügyekben. A

békebírók jogi végzettséggel rendelkező, a közigazgatási szerveken keresztül önként jelentkező, a király által kinevezett személyek voltak, akik bírói tevékenységet végeztek ezen felhatalmazás alapján.

Az ügyvédség jogi szabályozása a dualizmus korában

A bíróságok szabályozása mellett a többi jogi hivatás jogszabályi rendezése sem maradhatott el, így az 1874:XXXIV. tc.-ben szabályozta az országgyűlés az ügyvédekre vonatkozó legfontosabb kérdéseket. Az ügyvédi hivatás megmaradt ezt követően is a létszámában nem kötött jogi pályák között. A törvény emellett hangsúlyozta az ügyvédség **függetlenségét** a bíróságoktól, önálló, szabad hivatásként definiálta azt. Ennek megfelelően szigorú összeférhetetlenségi szabályokat az ügyvédekkel szemben nem fogalmazott meg a jogszabály, nem várta el tőlük, hogy hivatásukat élethivatásszerűen gyakorolják. Csupán olyan foglalkozást nem folytathattak üzletszerűen, amely az ügyvédi hivatás tekintélyével nem fért össze. Az ügyvédek szerepét abban határozta meg, hogy az ország valamennyi bírósága és hatósága előtt képviselheti a feleket, valamint jogi tanácsadást nyújthat. Az ügyvédi képzés nélkül üzletszerűen bíróságok vagy más hatóságok előtt képviseletet folytatókat így pénzbírsággal sújthatták, majd az ilyen tevékenység ismételt folytatása esetén még börtönbüntetést is kiszabhattak rájuk. Ezen tevékenységet nevezzük **zugírászatnak**.

A törvény által bevezetett legfontosabb szervezeti változás az ügyvédek testületi önkormányzatainak, az **ügyvédi kamaráknak** a létrehozása volt. Az ügyvédi kamara a területén lakó és az általa vezetett ügyvédek lajstromában szereplő ügyvédek tömörítette. Ezeknek a feladata az ügyvédi kar érdekképviselete volt, így javaslatokat tehettek az

Rósa Izsó portréja, aki 1883-tól 1918-ig töltötte be a Szegedi Ügyvédi Kamara elnöki tisztségét

ügyvédség és a jogszolgáltatás helyzetének javítására, valamint feladatuk volt az ügyvédi kar tekintélyének megóvása, az ügyvédek jogainak megvédése. Emellett a fegyelmi hatósági jogkört gyakorolhatták a hatósági területükhöz tartozó ügyvédek és ügyvédjelöltek felett.

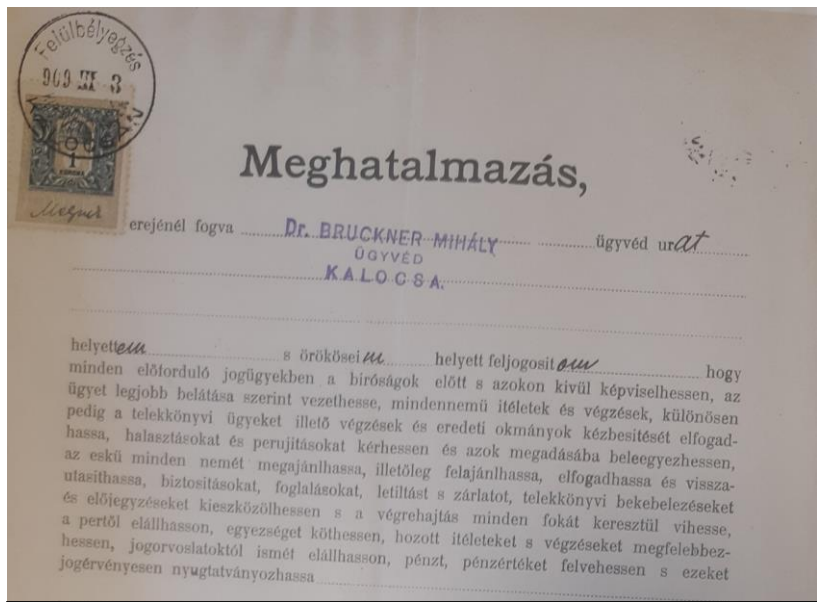
Az ügyvédek díjazását olyan módon biztosította a jogszabály, hogy készpénzbeli kiadásai (e körbe az időveszteségét is

értve) fedezése mellett „illő jutalomdíjat” kérhetnek ügyfeleiktől, amely összegekből az ügy folyamán előlegre is igényt tarthatnak. Erről az ügyvéd és ügyfele szabad egyezkedés útján állapodhatott meg, azonban erről okiratot kellett kiállítani. Ennek értelmében előzetesen jogszabály által megállapított ügyvédi tarifák nem voltak.

Az **ügyvéddé válás feltételeit** is részletesen meghatározta az 1874:XXXIV. tc., ugyanis ennek értelmében az alábbi feltételeknek kellett megfelelni:

- ❖ valamely belföldi egyetemen jogi diploma megszerzése,
- ❖ három évi joggyakorlat teljesítése bíróságnál, ügyészségnél, ügyvédnél, közjegyzőnél, de legalább egy évi ügyvédi gyakorlat ebből, (Ezen feltétel alól az egyetemi vagy jogakadémiai jogi stúdiumokat oktatók, valamint a bírák kaptak könnyítéseket.)
- ❖ ezen feltételek teljesítése után pedig az ügyvédi vizsga letétele.

Az **ügyvédi vizsgát** kizárólag magyar nyelven teheték le Budapesten vagy Marosvásárhelyen a vizsgálóbizottságok előtt, amelyek elnökét és helyettesét, valamint tagjainak felét az igazságügyminiszter nevezte ki az ügyvédi kamarához nem tartozó jogtudók közül, míg a másik felét a budapesti és a marosvásárhelyi ügyvédi kamara tagjai választhatták. Az elnök mellett a kinevezett és a választott tagok közül is legalább két-két tag jelenléte volt szükséges. A vizsgát sikertelensége esetén félévnyi újabb gyakorlatot követően egyszer lehetett ismételni. A sikeres vizsgát követően a vizsgálóbizottság előtt tettek esküt az ügyvédjelöltek. A sikeres ügyvédi vizsgával szerezhettek ügyvédi oklevelet az aspiránsok, amelyet követően a lakóhelyük szerint illetékes ügyvédi kamarába kellett felvételüket kérniük. Az ügyvédi

Bruckner Mihály kalocsai ügyvéd meghatalmazása 1909-ből

kamarák vizsgálhatták, hogy a feltételeknek megfelel-e a jelentkező és valamely kizáró ok (csőd vagy gondnokság alatt áll-e, az ügyvédi hivatással össze nem egyeztethető büntetést vagy vétséget követett-e el) fennáll-e. Ha sikeresen felvételt nyert az ügyvédi kamara által vezetett ügyvédek lajstromába az adott személy, akkor megkezdte ügyvédi működését.

A törvény fontos újítása volt még, hogy az **ügyvédjelöltek** által teljesített joggyakorlatról az ügyvédi kamara volt köteles lajstromot vezetni. Emellett a gyakorlat teljesítéséről is csak a kamara állíthatott ki hiteles bizonyítványt. Az ügyvédjelöltté válás feltétele a feddhetetlen jellem volt a jogi végzettség igazolása mellett.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Melyek voltak a rendes bíróságokat szabályozó legfontosabb jogforrások a dualizmus korában?
2. Hogyan épült fel a dualizmus korának rendes bírósági szervezete?
3. Mi volt a m. k. Kúria szerepe a bírósági hierarchiában?
4. Mit jelent a jogegység biztosítása? Milyen eszközökkel érte ezt el a m. k. Kúria?
5. Melyik évben alakult ki az ítélőtáblák végleges formája?
6. Mely bíróságok jártak el társasbíróságként, melyek egyesbíróságként?
7. Mik voltak az egyes bíróságok hatáskörei?
8. Mely törvény szabályozza az ügyvédséget a dualizmus korában?
9. Mi volt az ügyvédi kamarák szerepe?
10. Mik voltak az ügyvéddé válás feltételei?

FELHASZNÁLT IRODALOM

MEZEY Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 430-431. pp.; 434-436. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

STIPTA István: *A magyar bírósági rendszer története*. Debrecen, Multiplex Media-Debrecen U. P., 1997. (ötödik kiadás) 124-131. pp.

BÓNIS György – DEGRÉ Alajos – VARGA Endre: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*. Zalaegerszeg, Zala Megyei Bíróság – Magyar Jogász Egylet Zala Megyei Szervezete, 1996. 216-219. pp.; 227. p.

AJÁNLOTT IRODALOM

ANTAL Tamás: *Törvénykezési reformok Magyarországon 1890-1900. Ítéltáblák, bírói jogviszony, esküdtszék.* Szeged, Csongrád Megyei Levéltár, 2006. 19-132. pp.

Elérhető: https://library.hungaricana.hu/hu/view/CSOM_Dae_23/?pg=352&layout=s

PÉTERVÁRI Máté: Az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elválasztása járási szinten. *Forum. Acta Juridica et Politica* VIII. évf. 1. sz. (2018) 241-253. pp.

Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/61934/1/juridpol_forum_008_001_241-253.pdf

KORSÓSNÉ DELACASSE Krisztina: *Az ügyvédi kamarák megszületése Magyarországon.* Budapest-Pécs, Dialóg Campus Kiadó – PTE ÁJK, 2012. 113-147. pp.